RADNÓTI MIKLÓS ISMERETLEN VILÁGIRODALMI TANULMÁNYA

Radnóti Miklós doktori disszertációjáról (Kaffka Margit művészi fejlődése) *többször elmondták már, hogy esztétikai nézeteinek egyik figyelemre méltó dokumentuma. Nagyjából ugyanezt mondhatjuk el az ez ideig kiadatlan francia szakdolgozatáról is, amely az* Exotizmus a háború utáni francia költészetben *címet viseli. A témát még 1933-ban választotta, de doktori szigorlata letételéig alig foglalkozott vele, legfeljebb néhány könyvet olvasott el és jegyzeteket készített hozzá. Magát a dolgozatot emlékezete szerint (a kéziraton nincs dátum) 1934 nyarán írta meg.*

Francia professzorunk, Zolnai Béla a nála készült disszertációkat ugyan rendszerint saját tudományos érdeklődésének megfelelően jelölte ki, s ez nem nagyon terjedt túl a szimbolizmuson, mégis szívesen vette, sőt egyenesen örült annak, ha valaki a legújabb irodalom iránt érdeklődött. A dolgozat megírásához Radnóti teljesen szabad kezet kapott, még a szívesen adott professzori tanácsokat sem vette igénybe, a „Prof" csak a hivatalos benyújtás után olvasta el a dolgozatot. Épp ezért jórészt spontán inspirációjából létrejött munkájának tekinthetjük, bár kétségtelen, hogy a szakdolgozatok „műfaji" követelményei bizonyos mértékig megkötöttték a kezét: azt például, hogy a téma politikai összefüggéseivel is tisztában volt, csak egy-egy rövid utalásából olvashatjuk ki. Elkészítésébe sem fektetett annyi energiát, mint disszertációjába, hiszen sohasem akarta megjelentetni. Bőven olvasott hozzá, az igaz, leginkább mégis „saját készleteiből" merített, más szóval a költő filológus melléklgondolatok nélkül megszerzett tájékozottságát kamatoztatta. De épp ez teszi érdekessé.

Az exotizmus, mint ismeretes, kezdettől fogva az avantgarde elválaszthatatlan kísérője, sőt nemegyszer szerves része volt, s így Radnóti mihelyt érdeklődni kezdett a modern irodalmi törekvések iránt (s ez még jóval az egyetemi évek előtt történt) szükségképp összetalálkozott vele. A Néger Tyll szemeiről *írt vázlata már erről az érdeklődésről vall, lírájába azonban csak az 1931-es párizsi útja alkalmából vonult be az exotikus téma (erről nemrégiben a* Nagyvilág *hasábjain írtam), s az is köztudott, hogy az* Ének a négerről, aki a városba ment, *inspirációja sem független az akkor látott Gyarmati Kiállításon szerzett benyomásoktól. A verseinek és műfordításainak gyűjteményében közölt néger verseket szintén franciából fordította, s Tristan Tzarahoz, André Bretonhoz és sok más avantgarde íróhoz hasonlóan, ő is szeretettel őrzött egy kis néger szobrot szobájában. Dolgozata megírásakor exotikus érdeklődése azonban már csökkenőben volt. Szemmel láthatóan némi distanciával nézte a kérdést, amikor pedig befejező soraiban az exotizmust s általában az avantgardot egy nagy keresésnek nevezi, és amikor az „izmusokat" exotikus jellegű kísérletnek minősíti, végeredményben már saját költészetének egy épp akkor lezáródóban levő szakaszáról, szabad versei koráról tesz vallomást. Jellemző, hogy dolgozatában még megértéssel ír a szabad versről — a költői kommunikáció nemzetközi eszközét látja benne —, de ezt már egyáltalán távolról sem olyan apologetikus hangsúllyal teszi, mint néhány évvel azelőtt tette volna. Dolgozata mégis érdekes, bár bizonyos mértékig retrospektív jellegű bepillantást enged irodalmi érdeklődésé-*

nek egyik jelentős korszakába, azokba az évekbe, amikor a Kőhalmi Béla Könyvek könyve c. gyűjteménye számára tett vallomása szerint maga is „izgalmas és kalandos utazásokat" bonyolított le az avantgarde világában. Dolgozatában még ott vannak ennek, a már csillapulóban levő izgalomnak a nyomai, bár a költő érdeklődéséből fakadt sorok lendületét helyenként megtörik azok a kevésbé eredeti részek, amelyekkel a tanárjelöltnek a szorgalmas anyaggyűjtést és a kérdés szakirodalmában való jártasságát kellett bizonyítania. Ez a kettősség a megfogalmazásra is rányomta bélyegét.

Saját gondolatait mindenütt magyarul fogalmazta meg, amikor viszont közkeletű megállapításokat, lexikális jellegű adatokat ad vagy épp csak a felhasznált forrásmunkák szövegét variálja, franciául ír. Az eredetileg magyarul megfogalmazott részek fordításával sem akart bajlódni. Idegen segítséget vett igénybe hozzá, s az sem zavarta, hogy a jórészt csak nyelvi korrektségre törekvő fordítás csak részben adja vissza a magyarul fogalmazott részek stílusának árnyalatait. A magyar szöveget viszont kifejezetten azzal a céllal írta, hogy a francia fordítás alapjául szolgáljon, ez a magyarázata annak, hogy egyéb írásaihoz képest helyenként egy kissé pongyolának tetszik, nem törődik például a szórenddel, tudatos gallicizmusok vannak benne, sőt egyik-másik esetben az egyik nyelven elkezdett mondatot a másik nyelven fejezi be.

Mégis Radnóti írása! Vázlatos volta ellenére érdekes esszé, s a modern líra egy olyan területére viszi el az olvasót, amelyről magyarul máig is keveset írtak. Valóban csak sajnálni lehet, hogy kissé átstilizálva nem ő maga adta ki.

Annak idején sokat panaszkodott arról, hogy egyetemi kötelességei különösen a kötelező dolgozatok, egész verseket ölnek meg benne, s ebben bizonyára volt valami igazság. Szakdolgozata azonban az író számára sem volt teljesen haszon nélkül való. Megírása közben kapott kedvet Valéry-Larbaud, Blaise Cendrars és Ivan Goll az irodalmi exotizmus jegyében fogant verseinek fordítására, bár már korábban ismerte őket, és ha nem is becsüljük sokra a puszta könyvinspirációk jelentőségét, mégis feltételezhetjük, hogy a dolgozatban felsorakoztatott „utazó-költők" verseinek egyike-másika később közrejátszott a Cartes-postales c. kis ciklus megszületésében.

Befejezésül az a néhány sor kívánkozik ide, amit maga Radnóti írt le József Attila kiadatlan verseivel kapcsolatban: „Végül a költői hagyaték nem szorul sem mentségre, sem magyarázatra. Minden töredék, minden papírlapon talált sor adalék lesz, adalék az életműhöz, a nagy egészhez, mely lezárt, szigorúan befejezett és összetartozó immár. Befogadni, magához ölelni hajlandó minden apróságot, de semmit sem enged el többé!"

A dolgozat két változatban maradt fenn, mindkettőt Radnóti Miklósné őrzi. Az egyik a már említett, részben magyar, részben francia nyelven írt autográf fogalmazvány, 70 nyolcadrétű lapból áll. A lapok egyik oldalát teljesen tisztán hagyta, s a beírt lapoknak is csak a bal oldalára írt, a jobb oldalán kb. a lap közepéig terjedő széles margót hagyott. Közlésünk alapjául ez a változat szolgált. A másik változat az előbbi francia nyelvű fordítása, amely gépírásos példányban maradt fenn. Ennek a Szegedi Tanárvizsgáló Bizottsághoz benyújtott eredeti példánya 1956 nyarán még a Szegedi Bölcsészeti Kar irattárában volt, pillanatnyilag nyoma veszett.

Az előbb elmondottak alapján most csak a dolgozat magyarul írt részeit közöljük, a franciául írt részeket pedig néhány soros kivonattal hidaltuk át. Az áthidalásokat szögletes zárójellel jeleztük. Szögletes zárójelbe tett három ponttal jelöltük továbbá néhány egészen rövid és a gondolatmenet szempontjából érdektelen rövidebb francia nyelvű szövegrész kihagyását. A lapalji hivatkozásokat (jó részük úgyis a francia nyelvű szöveghez kapcsolódik) szintén elhagytuk. A dolgozatba beiktatott idézetek mind francia nyelvűek. Mi ezeket a közérthetőség végett magyarul közöljük. A dolgozat végleges francia nyelvű szövege különben több idézetet közöl, mint a magyar, de erre most nem voltunk tekintettel. Itt említjük meg továbbá, hogy a tanulmányt Guillaume Apollinaire L'Emigrant de Landor Road (A landor-roadi

kivándorló) című verséből vett mottó előzi meg. Ez Somlyó György fordításában a következőképp hangzik:

Holnap indul hajóm messzi Amerikába
S nem térek vissza sohasem
Kedves utcáimon sétáltatni vak árnyam
A pénzen mit nyerek lírai préríken

Mert visszatérni jó a gyarmati katonáknak
Üzérek adták el arany érmeimet
De új ruhámban végül hadd heverek
Árnyán halk madarak és majmok lakta fáknak...

Egyébként mindenben, így a helyesírás tekintetében is a kéziratot követtük, csupán néhány rövidítést oldottunk fel. Közlésünk mégis elsősorban az olvasóközönség igényeit szolgálja, más szóval nem filológiai igénnyel készült.

BARÓTI DEZSŐ

RADNÓTI MIKLÓS

EXOTIZMUS A HÁBORÚ UTÁNI FRANCIA KÖLTÉSZETBEN

BEVEZETÉS

(A világháború — A régi és az új valóságkeresés és kísérlet)
A világháború határkő, gazdasági és szellemi tekintetben. A lélek kifejezésének valósággá válása a forma is.
A háború előtti szilárd világ helyébe a változás és a nyugtalanság világa lépett. Értékek újjáértékeltettek s nem volt bizonyos, hogy az újjáértékelési folyamat után is értéknek maradtak. A valóság helyére is „új valóság" lépett. A régi valóság tagadása annak lerombolásához vezetett, a lerombolás pedig a kereséshez és a kísérlethez. A keresés természetes megjelenési formája a kísérlet. A világháború alatt és az utána következő években a művészetek uralkodó tendenciája a minden síkon megváltozott viszonyok kifejezésére való törekvés volt, az új kifejezésére való törekvés. Innen a művészetek kísérletjellege.
A keresés vezetett az izmusok-hoz s a megváltozott valóság és egyben a régi valóság tagadása magyarázza az izmus-ok *manifesztális* voltát és sokszor az anyaggal szemben való brutalitását. Ez a keresés vezetett a dadaizmustól a szürrealizmusig, hogy az indulást s a véget jelezzük, a szürrealizmusig, mely már a megtalált belső valóság igényével lép föl.
Mert a külső világ összeomlásával velejárt a belső világ összeomlása is s az általános tagadásnak ez a szelleme az 1918 utáni francia irodalmat is betölti. De a tagadás mögött megtalálhatjuk az újjáértékelésre, az abszolútra, a tisztaságra való vágyat.

AZ EXOTIZMUS ÚTJA

(Áttekintés — „Activité coloniale", — gyarmati kérdés — Parnasse — Az utazás és exotizmus viszonya —)